

Možnosti a omezení rozhodovacích pravomocí v katolické církvi

Stanislav Příbyl

Příspěvek je publikován v rámci vědeckého projektu APVV-17-0022
„Římsko-kánonické vplyvy na slovenské verejné právo“.

Zřízení katolické církve vykazuje četné hierarchické i monarchické rysy, a proto je dodnes rozšířena obecná představa o tom, že v církvi se rozhodování děje výlučně po vertikální linii. Co rozhodne papež, to přijímají biskupové, kněží i věřící; co rozhoduje papež s biskupy, to přijímají kněží a věřící; co rozhodují kněží, to přijímají věřící. Dále se má za to, že do této až vojensky organizované podoby se církev rozvinula postupně, zatímco zpočátku bylo rozhodování v církvi výlučně kolektivní, bylo záležitostí každého jednotlivého věřícího. Lze však

ukázat, že taková kliše neodpovídají realitě ani historické, ani současné.

1. Historická jedinečnost rozhodnutí losem

Na počátku svého dějinného vývoje byla církev nucena rozhodnout v neodbytné personální záležitosti. Evangelista Lukáš ve Skutcích apoštolských líčí, jak v krátkém časovém úseku mezi Ježíšovým nanebevstoupením a sesláním svatého Ducha bylo potřeba doplnit tehdejší apoštolský sbor bez Jidáše do plných dvanácti členů. Není náhodou, že s touto iniciativou přichází apoštol Petr, který tak počíná realizovat Ježíšova příslibení svého osobního prvenství mezi apoštoly:¹ „Bratří, muselo se splnit slovo Písma, kde Duch svatý už ústy Davidovými mluvil o Jidášovi, o tom, který na Ježíše přivedl strážce, ačkoliv patřil do počtu nás Dvanácti a byl vyvolen

¹ Srov. Mt 16,18; Lk 22,32; J 21,15–17. Biblické citace jsou uváděny podle Českého ekumenického překladu.

ke stejné službě. [...] Proto jeden z těch mužů, kteří s námi chodili po celý čas, kdy Pán Ježíš byl mezi námi, od křtu Janova až do dne, kdy byl od nás vzat, musí se spolu s námi stát svědkem jeho zmrtvýchvstání.“²

Způsob rozhodnutí byl tehdy zcela jedinečný: Ježíš již není na této zemi, nemůže již poukázat na konkrétní osobu, kterou si sám volí. Podobně však Duch svatý ještě není seslán, aby mohl učedníkům účinně vnuknout Boží vůli.

První fáze tohoto mimořádného rozhodnutí připomíná jakési výběrové řízení na základě daných kvalifikačních předpokladů („chodili s námi po celý čas“), při kterém do užšího výběru postupují dva kandidáti. Výsledné rozhodnutí je pak ponecháno vyšší moci (*vis maior*) v podobě losování. Avšak prvotní křesťanská obec nechápala tento proces „magicky“, doprovázela jej usilovnou modlitbou: „Ty, Pane, znáš srdce všech lidí; ukaž, koho z těch dvou sis vyvolil, aby převzal místo v této apoštolské službě, kterou Jidáš opustil a odešel tam, kam patří.“ Potom jim dali losy a los padl na Matěje; tak byl připojen k jedenácti apoštolům.“³

Je mimořádně důležité, že v závěru celého procesu se přibližně stodvacetičlenná prvotní obec⁴ nerozštěpila do dvou skupin příznivců některého ze dvou kandidátů, které by pak vystupovaly v podobě svářících se stran, z nichž jedna by v konečném výsledku přehlasovala druhou. To by až příliš připomínalo politický volební boj: „Tradice o *vylosování* kandidáta pro doplnění kruhu Dvanácti upírá naši pozornost na charismatický aspekt křesťanského povolání do *úřadu*, vylučující falešné představy o demokracii. Jestliže křesťanská obec *jednomyslně* rozpozná, že vhodný je více než jeden samotný kandidát, rozhodne se raději pro losování než pro (rovněž pouze nahodilé) ‚volební hlasování‘, které by z kandidátů na převzetí služby učinilo spíše rivaly.“⁵

Poté, co byl popraven prvomučedník mezi Dvanácti, Jakub, bratr Janův,⁶ církev již nového apoštola za účelem doplnění kruhu Dvanácti neurčila. Také výběr nositele úřadu losem se stal po seslání Ducha svatého nepotřebný, postrádal již svůj smysl. Je to samotný Duch, který od nynějška vede církev k rozhodování na této zemi tak, aby odpovídalo vůli vzkříšeného a oslaveného Krista: „Ustanovení

² Sk 1,16–17.21–22.

³ Sk 1,24–26.

⁴ Srov. Sk 1,15.

⁵ PESCH, Rudolf, *Die Apostelgeschichte*, Neukirchen-Vluyn, 2012, s. 92.

⁶ Srov. Sk 12,1–2.

Matěje se tak uskutečňuje během vzývání Pána při rozhodnutí losem, neboť přáním bylo, aby i toto doplňující povolání učinil samotný Ježíš. Daleko důležitější však je, že se takovýto akt uskutečnil pouze jedenkrát, aby byla zjednána náhrada za navěky zatraceného ‚syna záhuby‘. Po Jakubově mučednické smrti se již tentýž požadavek znovu neobjevil. To znamená, že oněch Dvanáct má již svůj vlastní nenahraditelný význam jako setrvalá veličina.⁴⁷

Určitou výjimku jako reminiscenci na postup, uvedený ve Skutcích apoštolů o volbě Matěje, představuje roku 1957 zavedená „posvátná volba losem“ patriarchy koptské církve v Egyptě, plným titulem „Jeho Svatosti papeže a patriarchy velkého města Alexandrie, celé Egyptské země, Svatého města Jeruzaléma, Etiopie, Nubie, Pentapole a celé země, v níž kázal sv. Marek“.

Tři kandidáti na úřad patriarchy jsou voleni početným grémiem složeným z biskupů i zástupců kléru a laiků, avšak důležitý je zde konečný krok. Pro zdůraznění svrchovanosti Boží vůle, jejíž nalézání není výsledkem lidské důmyslnosti a pokoutních jednání, je to „bezelstné“ malé dítě, které přichází vylosovat jméno patriarchy: „Lístky se jmény kandidátů se kladou pod svatý prestol (oltář) a v den volby po ukončení božské liturgie vytáhne chlapec jeden z nich. Pokud je zvolen prostý mnich, přijímá v krátké době všechny stupně svěcení. Úcta k tomuto důstojenství a zároveň zodpovědnosti vedly k ustanovení obyčeje přivádět nově zvoleného z jeho kelie (cely) k cheirotonii (vzkládání rukou) v poutech.“⁴⁸

2. Problém většinového rozhodování

Po seslání Ducha se již začal v prvotní jeruzalémské obci rozvíjet bohatě strukturovaný církevní život. Brzy se ukázalo, že charitní činnost musí být zajištěna nositeli zvláštní nové služby v církvi, později označené jako diakonát (jáhenství). Rozhodnutí o ustanovení jáhnů jako nositelů specifického úřadu vzešlo od samotných Dvanácti: „A tak apoštolové svolali všechny učedníky a řekli: ‚Bohu se nebude líbit, jestliže my přestaneme kázat Boží slovo a budeme sloužit při stolech‘.“⁴⁹ Jsou to rovněž apoštolové, kteří určují „kvalifikační předpoklady“ jáhenského úřadu, ačkoliv samotný způsob výběru odpovídajících kandidátů se pak měl dít

⁷ CAMPENHAUSEN, Hans von, *Kirchliches Amt und geistliche Vollmacht in den ersten drei Jahrhunderten*, Tübingen, 1953, s. 17.

⁸ (Arcibiskup) KRYŠTOF, *Orientální pravoslavné církve*, Prešov, 2004, s. 29.

⁹ Sk 6,2b.

souhlasnou volbou členů církevní obce:¹⁰ „Bratří, vyberte si proto mezi sebou sedm mužů, o nichž se ví, že jsou plni Ducha a moudrosti, a pověříme je touto službou.“¹¹ Vzkládání rukou jako „svátostný“ úkon pak náležel opět samotným apoštolům: „Přivedli je před apoštoly, ti se pomodlili a vložili na ně ruce.“¹²

Spis Didaché, pocházející nejspíše z přelomu prvního a druhého křesťanského století, hovoří o dvou takto zřizovaných církevních úřadech, biskupském a jáhen-ském. Autor spisu vynechává fázi zjišťování vhodnosti kandidátů církevní obcí a považuje za konstitutivní prvek jejich ustanovení až vzkládání rukou (*cheirotonii*): „Vzkládáním rukou si zřizujte biskupy (*episkopy*) a diakony hodné Pána; muže *tiché, nezištné, pravdivé a zkušené*.“¹³ O utváření souhlasné vůle při rozhodování o tom, kteří kandidáti jsou opravdu hodni vložení rukou, se v Didaché nic konkrétního nedočteme.

Lze vycházet z předpokladu, že muži, kteří jsou vyznamenáni jako nositelé významných církevních služeb, mají být, jak didachista zdůrazňuje, muži „hodní Pána“, splňující čtyři uvedené „kvalifikační předpoklady“, nikoli osoby požívající pouze všeobecné přízně a popularity, se kterými bývá běžně spojováno získávání hlasů v demokratických volebních procesech: „Je obecně rozšířenou chybou vnášet do starověké ‚volby‘ biskupa spojitosti s moderní zastupitelskou demokracií. Myšlení staré církve nezdůrazňovalo, že iniciativa v určování nositelů úřadu pochází od veškerého členstva a že služebník je zástupcem shromáždění. Právě naopak: moc učinit někoho biskupem a moc, jíž biskup disponuje, byla nahlížena jako moc Boží.“¹⁴

Prvotním původcem všech služeb, pověření a povolání v církvi je skutečně sám Pán, jak to důrazně a jednoznačně plyne z „řeči na rozloučenou“ v Janově evangeliu: „Ne vy jste vyvolili mne, ale já jsem vyvolil vás a ustanovil jsem vás, abyste šli a nesli ovoce a vaše ovoce aby zůstalo.“¹⁵ Byla to protestantská reformace, která,

¹⁰ „Jedná se zde o církevní službu, k níž mají být povoláni ti, kdo se v církvi osvědčili, proto je apoštolové nenavrhují, ale tuto možnost přenechávají bratřím, celému shromáždění. Dávají jim však jeden pokyn: aby to byli osvědčení lidé a plní Ducha i moudrosti.“ In: PRUŽINSKÝ, Štefan, *Skutky svätých apoštolov*, Prešov, 1996, s. 81.

¹¹ Sk 6,3.

¹² Sk 6,6.

¹³ Did 15,1a. Cit. podle: VARCL, Ladislav, DRÁPAL, Dan, SOKOL, Jan, *Spisy apoštolských otců*, Praha, 2004, s. 22.

¹⁴ LAWSON, John, *A Theological and Historical Introduction to the Apostolic Fathers*, New York, 1961, s. 98.

¹⁵ J 15,16a.

inspirována vlastními představami o praxi církve v prvokřesťanské době, upřednostnila volbu nositelů prakticky všech církevních služeb. Například významný věroučný dokument kalvinismu, Druhé helvetské vyznání z roku 1566 (*Confessio Helvetica posterior*), uvádí: „Služebníci církve ať jsou povoláváni a voleni církevní a řádnou volbou, tj. ať jsou nábožně voleni církví nebo těmi, jež církev pověřila, podle náležitého řádu a beze zmatku, rozbrojů a svárливosti.“¹⁶

Ani původní úmysl reformátorů však nesměřoval k pojetí moci vycházející pouze zprostřed shromáždění. Také zde bylo ještě přítomno vědomí, že sám Kristus je dárce, garantem a strážcem církevních služeb: „Princip volby a delegace se později uplatnil při vzniku evropských demokracií. V reformačních církvích má však poněkud jiný smysl. Jeho základnou není přesvědčení, že všechna moc pochází z lidu (občanstva). Všechna moc pochází od Krista, jediného Suveréna, ale volbou a delegací vyjadřuje společenství své přesvědčení, či alespoň důvěru, že zvolený (delegovaný) jedinec bude v církvi zastávat královská práva Kristova a řídit se jeho slovem. Nejde tedy o mandát církve, nýbrž o uznání mandátu Kristova.“¹⁷

Zatímco volební systém, který se stal univerzálním způsobem rozhodování v církvích pocházejících z reformace, přiznává každému hlasu stejnou hodnotu a tím i vzájemnou rovnost voličů, v katolické církvi se v minulosti uplatňoval rovněž systém určité „meritokracie“, podle něhož jsou hlasy některých voličů pro jejich mimořádné zásluhy či dosavadní zkušenosti významnější, a proto i ve výsledku rozhodující. Není tedy důležitá početní většina (*maior pars*), nýbrž hlas „zdravější“ části voličského tělesa (*sanior pars*). „Nebylo snad pokusem menšiny popírat hodnotu většinové volby ve jménu ‚kvality‘? *Sanior* proti *maior pars*! Z toho vzházely dlouhotrvající konflikty a zároveň časté sedisvakance biskupských stolců, jejichž náklady pak diecéze hradily.“¹⁸

Dodnes pak kanonické právo díky institutu volební prosby (*postulatio*) umožňuje uznání jedinečných zásluh kandidáta, který by jinak zvolen být nemohl:

¹⁶ *Helvetské vyznání*, čl. 18,7. In: ŘÍČAN, Rudolf, *Čtyři vyznání*, Vyznání augsburské, bratrské, helvetské a české se čtyřmi vyznáními staré církve a se čtyřmi články pražskými, Praha, 1951, s. 233.

¹⁷ FILIPI, Pavel, *Křesťanstvo. Historie, statistika, charakteristika křesťanských církví*, Brno, 2012, s. 132–133.

¹⁸ GAUDEMET, Jean, *Storia del diritto canonico. Ecclesia et Civitas*, Cinisello Balsamo (Milano), 1998, s. 472.

„Jestliže zvolení osoby, kterou voliči považují za vhodnější a již dávají přednost, brání kanonická překážka, která může být a bývá dispenzována, mohou tu osobu svými hlasy pro tento úřad volebně vyprosit, pokud právo nestanoví jinak.“¹⁹

3. Vnější zásahy do rozhodování církve

Již v druhém listu Timoteovi nacházíme varování před pouze lidským, neukázněně svévolným vyhledáváním „autorit“: „Neboť přijde doba, kdy lidé nesnesou zdravé učení, a podle svých choutek si seženou učitele, kteří by vyhověli jejich přáním. Odvrátí sluch od pravdy a přikloní se k bájím.“²⁰

Spisy Nového zákona jsou plné varování před bludaři, kteří se vtírají se svou nebezpečnou *nabídkou* do existujících církevních obcí, o čemž svědčí například janovské epištoly: „Do světa vyšlo mnoho těch, kteří vás svádějí, neboť nevyznávají, že Ježíš Kristus přišel v těle; kdo takto učí, je svůdce a antikrist.“²¹ V případě uvedeného varování, adresovaného Timoteovi, jsme však svědky opačného jevu, totiž existence *poptávky* po škodlivých naukách uvnitř samotných církevních obcí. Proto bude stále významnější roli při výběru odpovědných služebníků církve hrát roli také ortodoxie, pravověrnost jejich učení.

Tato skutečnost pak přirozeně nahrávala požadavku „odbornosti“ rozhodování o nositelích služeb a úradů, protože stále početnější členská základna církevních obcí již nebude způsobilá posoudit pravověrnost a další potřebné kvality kandidátů. O to větší význam pak bude mít kvalifikace neporušené víry v době ariánské krize, která nastala krátce poté, co církev nabyla v Římské říši svobodu.

Zde se prvně setkáme také s masivním vměšováním státní moci, zejména samotných císařů, do určování osob nositelů církevních úradů, včetně svévolné praxe sesazování a šikanování pravověrných, avšak nepohodlných biskupů, typicky ukládáním trestu vyhnanství: „Celé toto období bylo plné těžkých utrpení pro církev a vyznavače pravověří. Mnozí byli zbaveni svých biskupských kateder, chrámy ještě po dlouhou dobu zůstávaly v rukou ariánů a pravověrní museli svoje bohoslužby konat skrytě jako v době pronásledování.“²²

¹⁹ CIC/1983, kán. 180.

²⁰ 2Tim 4,3–4.

²¹ 2J 7.

²² PRUŽIŇSKÝ, Štefan, *Patrológia II. Církevná a kresťanská literatúra 2.–8. storočia*, Prešov, 2003, s. 154.

Kromě abusu nepatřičného a nezákonného vměšování do rozhodování církve se však postupně rozvinula rovněž pravidla předpokládající legitimní intervence necírkevních autorit. Typický příklad představují tzv. patronátní práva, která se rozvinula na křesťanském Západě v období feudalismu: „Patronátní právo je souhru výsad, s některými břemeny, které, jako ústupek se strany Církve, přísluší katolickým zakladatelům kostela, kaple nebo obročí, nebo také jejich právním nástupcům.“²³ Patronovi kostela příslušelo také „presentovat duchovního na uprázdněný kostel nebo uprázdněné obročí (*beneficium*)“.²⁴

Současný Kodex kanonického práva již neupravuje institut benefícia ani patronátní právo, jehož obsah a způsob výkonu byl definován v době vrcholné středověké kanonistiky: „Více než kdo jiný to byl Alexandr III., který přispěl k objasnění tohoto nového pojmu a dekretisté pak vymezili práva ‚patrona‘. Prvním z nich je právo ‚presentovat‘ kandidáta. Patronovi náleží výběr budoucího kněze a jeho prezentace biskupovi, aby jej kanonicky jmenoval. Patronova autorita bývala tak vysoká, že biskup jen stěží mohl kandidáta odmítnout, i když si jej nepřál.“²⁵

Prezentace v dnešní době nadále zůstává jedním ze způsobů obsazování církevních úřadů, i když prezentujícími již v naprosté většině nejsou světští představitelé, nýbrž církevní autority: „Prezentaci na církevní úřad provádí osoba, která má prezentační oprávnění, a to představenému, kterému přísluší ustanovit do úřadu, o němž se jedná. Prezentace musí být provedena do tří měsíců od obdržení zprávy o uvolnění úřadu, pokud není zákonně stanoveno jinak.“²⁶ Nicméně již Druhý vatikánský koncil vyslovil v dekretu o pastýřské službě biskupů v církvi jasný požadavek: „Aby tedy biskup mohl při obsazování farností postupovat snáze a účelněji, necht' se odstraní – při zachování práv řeholníků – všechny prezentační, nominační a rezervační práva, stejně jako zákon všeobecného nebo zvláštního konkursu, kde ještě existuje.“²⁷

Rovněž demokratický systém se může někdy až nevhodně vměšovat do církevní praxe. Například pro účely financování církvi vyžadují švýcarské kantony, aby byly církevní instituce demokraticky zřizovány a spravovány, což ovšem

²³ CIC/1917, kán. 1448.

²⁴ CIC/1917, kán. 1455, 1°.

²⁵ GAUDEMET, Jean, *Storia del diritto canonico...*, s. 506.

²⁶ CIC/1983, kán. 158.

²⁷ *Christus Dominus* 31,2. In: *Dokumenty II. vatikánského koncilu*, Kostelní Vydří, 2002, s. 290.

není kompatibilní s hierarchickým zřízením katolické církve. Proto dochází ke svévolnému vytváření umělých paralelních církevních struktur podřízených státní moci: „S výjimkou konkordátů neuznávají kantony nedemokraticky organizované náboženské společnosti bez dalších podmínek. Kantony proto vytvářejí další demokraticky uspořádané korporace, které mají být k dispozici římskokatolické církvi [...] Na tuto paracírkevní organizaci přenášejí kantony část svých daňových oprávnění.“²⁸

Švýcarský katolicismus je ostatně ovlivněn demokratickou zkušeností tamějších občanů do té míry, že například dodnes platný basilejský konkordát z roku 1828, z doby tehdy ještě přetrvávajícího josefinismu, se dnes považuje za potřebnou záruku vnitrocírkevního spolurozhodování věřících, neboť namísto papežsky centralizovaného jmenování biskupa svěřuje jeho volbu kapitule kanovníků za následného schválení světskou mocí, dnes již nahrazovaného pouze vzájemným slibem věrnosti mezi vládou a biskupem.

Katolická církev se sice v touze být spolehlivým smluvním partnerem řídí zásadou spolehlivého plnění smluv, *pacta sunt servanda*,²⁹ avšak již Druhý vatikánský koncil označuje v dekretu o službě biskupů v církvi vměšování do vnitrocírkevní autonomie v nejvýznamnějších otázkách personálního rozlišování za nepatřičné: „Apoštolský úřad biskupů byl ustanoven Kristem Pánem a sleduje duchovní a nadpřirozený cíl. Proto posvátný všeobecný sněm prohlašuje, že jmenovat a ustanovovat biskupy je vlastní, zvláštní a zásadně výhradní právo příslušné církevní autority.“³⁰

Dekret dále pokračuje výzvou, kterou Kodex kanonického práva později transformoval do právní normy:³¹ „Aby tedy byla řádně chráněna svoboda církve a aby bylo lépe a bez překážky postaráno o dobro věřících, vyslovuje posvátný sněm přání, aby se v budoucnosti státním úřadům neudělovalo žádné právo nebo výsada volit, jmenovat, prezentovat nebo designovat na biskupský úřad. Státní úřady, jejichž blahovolnost vůči církvi posvátný sněm vděčně uznává a vysoce oceňuje, se žádají co nejdvořileji, aby se zmíněných práv nebo výsad, kterých nyní na

²⁸ LORETAN, Adrian, *Církev a stát ve Švýcarsku*, in: Revue církevního práva č. 41–3/2008, Praha, s. 205.

²⁹ Srov. CIC/1983, kán. 3.

³⁰ *Christus Dominus* 20,1.

³¹ Srov. CIC/1983, kán. 377 § 5.

základě smlouvy nebo zvykového práva požívají, po dohodě s Apoštolským stolcem dobrovolně zřekly.³²

V této souvislosti je třeba ocenit garanci, kterou poskytuje církvim Listina základních práv a svobod: „Církev a náboženské společnosti spravují své záležitosti, zejména ustavují své orgány, ustanovují své duchovní a zřizují řeholní a jiné církevní instituce nezávisle na státních orgánech.“³³ Ústavodárce tak bezesporu reagoval na zneužívání moci ze strany totalitního komunistického režimu, který si osoboval nebývalé vměšování do vnitrocírkevní autonomie: „Prostřednictvím ekonomického tlaku a státní kontroly každého jednotlivého duchovního na základě individuálně udělovaného tzv. *státního souhlasu* tak měla být základní církevní infrastruktura fakticky navázána na stát a odstřižena od církevního vedení.“³⁴

Obdobně „čisté“ řešení představuje základní norma o personálním rozhodování biskupa ve své diecézi podle dispozice recentního kanonického práva: Pokud není v právních předpisech výslovně stanoveno jinak, přísluší diecéznímu biskupovi obsazovat úřady v jeho vlastní místní církvi volným udělením (*libera collatio*).³⁵

Přesto se však diecézní biskup ani zdaleka netěší oproštěné autonomii při výkonu svého úřadu: „Nikdo nemůže popřít, že postavení biskupa je obtížné a nevyhne se vnitřnímu pnutí. Biskup musí být na jedné straně propojen se svou místní církví, záležitostmi kněží i laiků, a být v těsném kontaktu s požadavky doby a společnosti. Na druhé straně musí právě tak udržovat společenství s celým biskupským sborem, a zvláště s biskupem Říma. Nesmí se zřici solidarity na jednu ani na druhou stranu.“³⁶

Četná omezení nejen biskupa, nýbrž i dalších nositelů moci v církvi, plynou také z právního podmínění platnosti některých jejích úkonů při nezbytném užití spolurozhodovacího mechanismu nebo povinném uplatnění konzultační povinnosti:

³² *Christus Dominus* 20,2.

³³ Ustanovení článku 16 odst. 2 Listiny. Ta byla schválena 9. ledna 1991 Federálním shromážděním ČSFR a vyhlášena jako příloha k ústavnímu zákonu č. 23/1991 Sb. Na základě usnesení předsednictva České národní rady ze dne 16. prosince 1992 byla vyhlášena jako součást ústavního pořádku České republiky a znovu publikována pod č. 2/1993 Sb.

³⁴ JÄGER, Petr, *Svoboda vyznání a právní poměry církví a náboženských společností v letech 1948–1989*, in: BOBEK, Michal, MOLEK, Pavel, ŠIMÍČEK, Vojtěch (eds.), *Komunistické právo v Československu*, Kapitoly z dějin bezpráví, Brno, 2009, s. 784.

³⁵ CIC/1983, kán. 157.

³⁶ KASPER, Walter, *Der Dienst des Bischofs in der Kirche*, in: KASPER, Walter, *Die Kirche und ihre Ämter*, Freiburg im Breisgau, 2009, s. 434.

„1. vyžaduje-li se souhlas, je jednání představeného neplatné, jestliže si souhlas těch osob nevyžádal nebo jednal v rozporu s jejich názorem nebo názorem některé osoby; 2. vyžaduje-li se projednání, je jednání představeného neplatné, jestliže nevyšlechl názory těch osob; ačkoliv představený není povinen přistoupit na jejich názor, i když shodný, nesmí se bez přesvědčivějšího důvodu, k němuž dospěl svým uvážením, odchýlit od jejich názoru, hlavně shodného.“³⁷

4. Nebezpečí schizmatu

Ještě z prvního křesťanského století je dokumentován rozkol, schizma uvnitř jedné z nejvýznamnějších tehdejších církevních obcí. Jedná se o korintskou církev, které již dříve adresoval listy sám apoštol Pavel, zatímco na sklonku prvního století se za nápravu dění v této církvi považoval odpovědný Klement, biskup v Římě. Kromě hojně diskutované otázky, zda lze jeho zásah z Říma již považovat za nejranější projev výkonu až v budoucnu definovaného univerzálního papežského primátu, je důležité, jak k této personální otázce přistupuje sám Klement, autor významného listu Korintánům.

Klement adresuje ve svém listu korintským „povstalcům“ důraznou výtku: „Neboť nemalým hříchem pro nás bude, jestliže ty, kteří obětovali dary bez vady a zbožně, svrháme ze správcovství (*episkopé*). Blahoslavení starší (*presbyteroi*), kteří sešli se světa dříve, ježto došli konce plodného a dokonalého: neboť se nestrachují, že je někdo sesadí s místa pro ně zřízeného. Vidíme totiž, že vy jste odstranili některé, kteří si správně vedli, z úřadu, který zastávali bezvadně a se ctí.“³⁸ Klement navrhuje smírné řešení, jímž vyzývá k opuštění nemírných ambicí těch, kteří způsobili nejednotu: „Vy tedy, kteří jste započali svár, podřídte se starším a dejte se pokárati a kajte se a v svých srdcích padněte na kolena. Naučte se podřizovati se a odložte chloubnou a holedbavou chvástavost svého jazyka; neboť je pro vás lépe, abyste byli v Kristově stádě shledáni malí, ale započtení, než aby se zdálo, že vynikáte, a vy byli vyvrženi z jeho naděje.“³⁹

Mimo mnohovrstevný a staletými cízelovaný organismus katolické církve, řídící se rozvinutým kanonickým právem, je schizma ve skutečnosti běžným prostředkem

³⁷ Srov. CIC/1983, kán. 127 § 2.

³⁸ 1Klem 44,4–6. In: *Spisy apoštolských otců...*, s. 84–85.

³⁹ 1Klem 57,1–2. In: *Spisy apoštolských otců...*, s. 90.

a nejčastější příčinou stále nekončícího procesu štěpení rozmanitých církevních společenství. Příčinou často bývá vpád charismaticko-letničního nebo radikálně evangelikálního proudu do církevních útvarů držících se dosavadních tradičnějších forem spirituality, odvozené ze zásad a praxe církvi pocházejících z protestantské reformace.

Příklad naší Jednoty bratrské, kde došlo ve druhé polovině 90. let 20. století ke kompletní obměně vedení a faktickému vypuzení tradičních věřících, připomíná dění, na něž kdysi reagoval Klement Římský, avšak s tím, že v Jednotě bratrské s jistotou zvítězili nositelé převratu: „Tento vývoj vedl k odchodům z církve a k vyloučení z ní na základě projevů nesouhlasu s její novou oficiální orientací. Sborny, které neakceptovaly nové složení Úzké rady (bylo jich sedm z celkového počtu 22 sborů), roku 1999 kolektivně vstoupily do Českobratrské církve evangelické a vytvořily v ní vlastní Ochránovský seniorát.“⁴⁰

Je pozoruhodné, že ke schizmatům docházelo v církvi ještě v době pronásledování křesťanů v Římské říši. Představa, že represe státního aparátu křesťany semkne k větší soudržnosti, neodpovídá skutečnosti. Naopak: byly to právě různé ohledně přístupu k těm, kdo při pronásledování podlehli (*lapsi*), jež způsobovaly schizmata mezi těmi, jejichž přístup k nim byl shovívavý, a jejich protivníky, kteří trvali na exemplární přísnosti. Nejvýraznějšími rozkoly, jejichž dopady se posléze „přelily“ až do období nabytí svobody církve, byla schizmata novaciánské⁴¹ a donatistické.⁴²

První z nich je pozoruhodné tím, že k němu došlo v centru světového křesťanstva a Římského impéria, tedy v samotném Římě. Tím jako by také předznamenalo budoucí papežská schizmata ve středověku, jejichž vyvrcholení epizodou trojpapežství počátkem 15. stol. zavedlo instituci monarchicky koncipovaného

⁴⁰ NEŠPOR, Zdeněk R., VOJTÍŠEK, Zdeněk, *Encyklopedie menších křesťanských církví v České republice*, Praha, 2015, s. 366.

⁴¹ „Po zvolení Cornelia za biskupa Říma v březnu r. 251 stanovila římská synoda tentýž postup jako Kartágo. Avšak Novatianus, který schválil Cypriánův zákaz neověřených smíření, nemohl souhlasit s praxí pokání, která byla v jeho očích příliš laxní. Nechal se zvolit za biskupa rigoristické opozice, což přerostlo v novatiánské schisma, které zachvátilo velké části říše a trvalo až do 6. století.“ In: DROBNER, Hubertus R., *Lehrbuch der Patrologie*, Frankfurt am Main, 2011, s. 196.

⁴² „V Africe tak vedle sebe existovaly dvě konkurující si křesťanské církve, které se navzájem přetahovaly o věřící, přičemž na mnoha místech, zvláště v Numidii a Mauretánii, měli donatisté většinu.“ In: KITZLER, Petr, *Příběhy raně křesťanských mučedníků II*, Výbor z latinské a řecké martyrologické literatury 4. a 5. století, Praha, 2001, s. 33.

papežství do slepé uličky. Za tehdejších okolností si církev pomohla dočasným a poměrně diskutabilním řešením.

V duchu tehdy rozšířené ideje konciliarismu se totiž Kostnický koncil (dočasně) postavil nad svrchovanou papežskou autoritu, rozštěpenou ovšem mezi tři pretendenty, a nárokoval si, že „obdržel svou moc přímo od Krista a poslušností mu je povinen kdokoli a jakéhokoli postavení a hodnosti, byť si by to byl samotný papež“.⁴³ Následně během koncilu zvolený a od té chvíle opět jediný legitimní papež Martin V. pak obratem převzal otěže plné papežské autority, o níž i recentní katolické kanonické právo stanoví, že „papež nemůže být nikým souzen“ (*Prima Sedes a nemine iudicatur*).⁴⁴

5. Papežství a jeho sebeomezení

Papežské pravomoci se tak mohou jevit jako příliš rozsáhlé a zároveň nadměrně zatěžující možnosti jedné jediné osoby.⁴⁵ Skutečné limity výkonu tohoto „monarchického“ úřadu jsou však značné. Mimořádné omezení představuje fenomén „demokracie mrtvých“ (G. K. Chesterton). Jestliže i pro světské vlády, jež touží zachovat daný společenský řád, platí, že mají respektovat dědictví předků a neměnit bez závažné příčiny zavedené společenské obyčeje a tradice, tím spíše to platí pro papežský úřad, který je zakotven v církevní tradici a ve věroučných vyjádřeních předchůdců i dosud slavených koncilů.

Výstižně vyjadřuje omezenou způsobilost papeže rozhodovat například dvojstupňové rozdělení, týkající se manželských překážek. Ty z nich, které jsou božského práva (*iuris divini*) a opírají se tak o doktrinální zakotvení, přísluší papeži pouze závazně vyhlášovat (*declarare*), zatímco teprve ostatní překážky, které nejsou zakotveny v Božím slově či v Bohem vepsané lidské přirozenosti, podléhají papežskému zákonodárství, které papežové mohou v průběhu času také měnit.⁴⁶

Sebeomezení domněle všemocného papežského úřadu názorně ukazuje rovněž přístup k tolik diskutované otázce kněžského svěcení žen. Papež neformuluje

⁴³ Bula *Haec sancta synodus – Sessio V (6 apr. 1415)*, in: ALBERIGO, Giuseppe et al., *Conciliorum Oecumenicorum Decreta*, Bologna, 2002, s. 409.

⁴⁴ Srov. CIC/1983, kán. 1404.

⁴⁵ „Ovšem neubráníme se námitkám, že papežský úřad, vázaný na jedinou osobu, je přetížením možností hříšného člověka.“ In: FILIPI, Pavel, *Křesťanstvo...*, s. 74.

⁴⁶ Srov. CIC/1983, kán. 1075.

svévolný *zákaz* takového úkonu, jež by byl projevem zneuznání rovnosti žen a mužů v církvi. Z podnětu Pavla VI. vydané prohlášení Kongregace pro nauku víry z roku 1977 velice opatrně, avšak zcela výstižně uvádí, že církev „se vzhledem k příkladu svého Pána nepovažuje za oprávněnou připouštět ženy ke kněžskému svěcení“.⁴⁷

Papežská rozhodovací pravomoc je také zde, v případech vyhlásování doktríny, výrazně limitována. Vzhledem k tomu, že však odmítání této nauky v církvi nadále pokračovalo, považoval Jan Pavel II. za nutné nauku o vyhrazení kněžství mužům označit z neměnnou a definitivní: „Proto, aby se odstranily veškeré pochybnosti v takto významné záležitosti, která se dotýká samotného božského zřízení církve, mocí mé služby posilovat bratry (srov. Lk 22,32) prohlašuji, že církev neobdržela žádné pověření, aby udílela kněžské svěcení ženám, a toto rozhodnutí musí být definitivně přijímáno všemi věřícími církve.“⁴⁸

Určité sebeomezení plyne pro nositele papežského úřadu také z důvodu účasti katolické církve na ekumenickém hnutí. Papež Jan Pavel II. se v encyklice *Ut unum sint* o ekumenickém úsilí, vydané roku 1995,⁴⁹ zamýšlí nad úlohou papežství a připouští: „Přesvědčení katolické církve, že v úřadu římského biskupa si zachovala, při věrnosti apoštolské tradici a víře otců, viditelné znamení a záruku jednoty, působí obtíže většině ostatních křesťanů, jejichž paměť je poznamenána jistými bolestnými vzpomínkami.“⁵⁰

Jakýmkoli novým úpravám papežské pravomoci má proto předcházet ekumenický dialog: „Je nicméně důležité a povzbuzující, že otázka primátu římského biskupa se stává předmětem studia, které je – či v blízké budoucnosti bude – v plném proudu. Rovněž je důležité a povzbuzující, že se tato otázka objevuje jako základní téma nejen v teologických dialozích, které katolická církev vede s jinými církvemi a církevními společenstvími, ale také obecně v ekumenickém hnutí jako celku.“⁵¹

Také spojení katolické církve latinského obřadu s katolickými východními církvemi *sui iuris* přivádí papežství a papeže ke způsobu vedení církve, který rozhodně není poznamenán přílišným „římským centralismem“. Například Kodex kánonů katolických východních církví, promulgovaný Janem Pavlem II. roku 1990,

⁴⁷ Deklarace *Inter insigniores*, in: *Acta Apostolicae Sedis* 69 (1977), s. 98–116.

⁴⁸ IOANNES PAULUS II., *Epistula apostolica De sacerdotali ordinatione viris tantum reservanda*, in: *Acta apostolicae sedis* 86 (1994), s. 548.

⁴⁹ In: *Acta Apostolicae Sedis* 87 (1995), s. 921–982.

⁵⁰ *Ut unum sint* 88.

⁵¹ *Ut unum sint* 89.

již nepožaduje, aby papež potvrzoval nebo schvaloval volbu patriarchy některé z patriarchálních církví spojených s Římem, nýbrž stanoví, aby si nově zvolený patriarcha „vyžádal vlastnoručně podepsaným listem od římského velekněze stvrzení o církevním společenství“.⁵²

Ačkoli samotný kandidát na patriarchu bude jistě patřit mezi již dříve zvolené eparchiální biskupy, kteří byli předem schváleni papežem v sestaveném pořadníku,⁵³ přesto se zasláním listu papeži nově zvoleným patriarchou navozuje starodávná tradice o dopisech stvrzujících společenství hierarchů (*litterae communionis*), rozšířená v době dávných staletí „jedné nerozdělené církve“: „Už od 4. století panoval zvyk, že nově zvolený patriarcha poslal římskému biskupovi a ostatním biskupům list, ve kterém je informoval o své volbě a žádal o vyjádření jednoty, o *communio*. Mezi *communio* s Římem a ostatními patriarcháty je ale rozdíl: zatímco *communio* s patriarcháty má deklaratorní charakter, je jen projevem přátelství, pak *communio* s Římem je konstitutivní. [...] Bez tohoto *communio* by sice volba byla platná, ale patriarcha by nebyl v plném společenství s Římem, tedy s katolickou církví.“⁵⁴

I tak ovšem platí pro místní církve uvnitř katolických východních církví *sui iuris*, že do jejich záležitostí, které mohou mít význam pro celou církev, může zasahovat papež také přímo: „Římský velekněz mocí svého úřadu má moc nejen nad celou církví, ale i nad všemi eparchiemi a nad společenstvími; tím je posilována a chráněna vlastní řádná a bezprostřední pravomoc, kterou mají biskupové v eparchiích, jež jsou svěřeny do jejich pravomoci.“⁵⁵ To, co se zdá být omezením pravomoci, je v pojetí katolického kanonického práva naopak posílením, neboť je to právě papežství, jež může účinně pomoci místním církvím nacházejícím se v nesnázích nebo řešícím záležitosti, které svým významem převyšují jejich omezený horizont či svou obtížností překračují jejich skromnější možnosti.

Pravoslavní se svým pojetím *autokefality*, prakticky neomezené samostatnosti místních církví, toto římské „vměšování“ nikdy nebyli ochotni přijmout. V důsledku toho však dochází ve světovém pravoslaví stále častěji ke štěpením, způsobeným zejména rozdílnými národními zájmy věřících a jejich hierarchií: „V každém kulturním prostoru doznává víra své zvláštní podoby. Individualizuje se, přizpůsobuje

⁵² Srov. CCEO, kán. 76 § 2.

⁵³ Srov. CCEO, kán. 182 § 3.

⁵⁴ DVOŘÁČEK, Jiří, *Východní kanonické právo*, Úvod do studia, Praha, 2014, s. 50.

⁵⁵ CCEO, kán. 45 § 1; srov. CIC/1983, kán. 333 § 1.

se danému místu, aniž by ztratila svůj katolický charakter. Církev jej může ztratit pouze tehdy, pokud se stane nástrojem národně-kulturních mocenských zájmů. V tom spočívá nebezpečí systému autokefality, před nímž varují především katoličtí teologové. Toto varování je oprávněné. Národní rivality mezi pravoslavnými národy zapůsobily na vývoj pravoslaví negativně.⁵⁶

Jako škodlivá se tak ukazuje závislost církevních institucí na politických reprezentacích, která se rozvinula z někdejšího byzantského pojetí *symfonie*, harmonického „souzvuku“ mezi státní a církevní mocí.⁵⁷

Oproti tomu byla západní církev ve středověku po dlouhá staletí profilována vyčerpávajícím bojem mezi císařstvím a papežstvím, takže světská a církevní moc si spíše konkurovaly, a omezování rozhodování církve světskou mocí se považovalo z principu za nepatřičné. Papežství se také stalo nejzazší církevní instancí, která měla hájit zájmy místních církví, pokud nebyly schopny účinně vzdorovat tlaku státní moci, na jejímž teritoriu se nacházely.

6. Závěrem

Je zřejmé, že hierarchické a monarchické prvky, přítomné v mnohvrstevném organismu katolické církve, nepředstavují cizorodý prvek, umožňující nositelům autorit v církvi neomezenou a nelegitimní svévoli v procesu jejich rozhodování. Držitelé významných postavení v církvi jsou sice nositeli široce formulovaných pravomocí, avšak jsou oprávněni je vykonávat vždy jen ve službě Božímu lidu a Kristu: „Všechno je vaše, ať Pavel nebo Apollos nebo Petr, [...] vy však jste Kristovi a Kristus je Boží.“⁵⁸

Kanonické právo katolické církve na jedné straně umožnilo přechod od jedinečných charismatických autorit počátků církve k legálně upevněnému hierarchickému systému nadřízenosti a podřízenosti. Totéž kanonické právo však církevní autority ve výkonu jejich rozhodovacích pravomocí rovněž omezuje. U nejvýše postavené autority katolické církve, jíž je papež, resp. papežství, zdánlivě žádné omezení

⁵⁶ KALLIS, Anastasios, *Orthodoxie*, Mainz, 1979, s. 35.

⁵⁷ „Obě dvě moci se měly, podle byzantského chápání věcí, navzájem doplňovat a podporovat, nikoliv si konkurovat nebo dokonce jedna druhou omezovat. [...] Přesto dějiny Byzance zaznamenávaly případy vměšování imperátorů do záležitostí Církve.“ In: KRYŠTOF (arcibiskup), *Úvod a přehledné dějiny byzantského státu – Byzantologie I.*, Prešov, 1995, s. 13–14.

⁵⁸ Srov. 1Kor 3,21–23.

neexistuje, avšak ohleduplnost a zdrženlivost při vykonávání papežského úřadu musí být o to větší, čím rozsáhlejší papežské pravomoci ve skutečnosti jsou.

Nelze rovněž přehlédnout, že papež, podobně jako například řeholní představený, je funkce volená. Na různých úrovních katolické církve tak prolínají hierarchický systém volební mechanismy, které nejsou spjaty s běžnými představami o katolické církvi, a obecně se považují za ryzí znak demokracie a spravedlivého prosazování vůle většiny.

Nejdůležitější kritérium oprávněnosti a správnosti rozhodování v církvi však podává sám její Pán: „Ježíš je zavolal k sobě a řekl jim: ‚Víte, že ti, kdo platí u národů za první, nad nimi panují, a kdo jsou u nich velcí, utlačují je. Ne tak bude mezi vámi; ale kdo se mezi vámi chce stát velkým, buď vaším služebníkem; a kdo chce být mezi vámi první, buď otrokem všech. Vždyť ani Syn člověka nepřišel, aby si dal sloužit, ale aby sloužil a dal svůj život jako výkupné za mnohé‘.“⁵⁹

Resumé

Článek zkoumá mechanismy rozhodování v katolické církvi, od jejího založení až po současnost. Přestože je katolická církev obecně považována za korporaci, řídicí se hierarchickým a monarchickým systémem, hlubší historické i právní zkoumání umožňuje poněkud diferencovanější pohled. Specifický charakter církve a její postavení ve světě totiž vyžaduje pevnou a nezávislou autoritu, která bude hájit její svobodu a jednotu. Takovou autoritou se stalo papežství, i když se musí rovněž z mnoha v článku uvedených důvodů v procesech svého rozhodování omezovat.

Summary

Possibilities and Limitations of Decision-making Powers in the Catholic Church

The article examines the decision-making mechanisms in the Catholic Church, from its founding to the present day. Although the Catholic Church is generally regarded as a corporation governed by a hierarchical and monarchical system, a deeper historical and legal examination gives a somewhat more nuanced view. Indeed, the specific nature of the Church and its position in the world requires a firm and independent authority to defend its freedom and unity. The papacy has become such an authority even though it also has to limit itself in its decision-making processes for many of the reasons given in the article.

---

⁵⁹ Mk 10,42–45.

Klíčová slova: rozhodování, pravomoc, katolická církev, Písmo, apoštolové, Duch svatý, volba, církevní úřady, patronát, konkordát, papež, biskup, schizma, pravosláví, reformace, kanonické právo

Keywords: decision-making, authority, Catholic Church, Scripture, apostles, Holy Spirit, election, ecclesiastical offices, patronage, concordat, pope, bishop, schism, orthodoxy, reformation, canon law

Autor

*Doc. JUDr. Stanislav Příbyl, Ph.D., Th.D., J.C.D., je knězem katolické Arcidiecéze pražské. Vystudoval Právnickou fakultu Univerzity Karlovy a Fakultu kanonického práva na Institutu obojího práva při Papežské Lateránské univerzitě v Římě. Na Právnické fakultě Trnavské univerzity v Trnavě získal docenturu na základě své habilitace *Tschechisches Staatskirchenrecht nach 1989 (České konfesní právo po roce 1989)*. Je soudcem Metropolitního církevního soudu v Praze, vyučujícím církevního a světského práva na Teologické fakultě Jihočeské univerzity v Českých Budějovicích, vědeckým pracovníkem Ústavu pro právní otázky náboženské svobody na Právnické fakultě Trnavské univerzity v Trnavě a duchovním správcem kostela Nanebevzetí Panny Marie a Karla Velikého v Praze na Karlově.*

Author

*Associate Professor JUDr. Stanislav Příbyl, Ph.D., Th.D., J.C.D., is a priest from the Catholic Archdiocese of Prague. He graduated from the Faculty of Law of Charles University in Prague and the Faculty of Canon Law of the Institutum Utriusque Iuris of the Pontifical Lateran University in Rome. Following a successful defence of his habilitation thesis *Tschechisches Staatskirchenrecht nach 1989 (Czech Religion Law after 1989)*, he was appointed Associate Professor at the Faculty of Law of Trnava University in Trnava (Slovakia). He is a judge of the Metropolitan Ecclesiastical Court in Prague, teaches church law and secular law at the Faculty of Theology of the University of South Bohemia in České Budějovice, and is a scientific co-worker at the Institute for Legal Aspects of Religious Freedom of Trnava University. He is spiritual administrator of the St. Mary of the Assumption and Charlemagne Church in Prague-Karlov.*

Kontakt

doc. JUDr. Stanislav Příbyl, Ph.D., Th.D., J.C.D.

Krymská 23

101 00 Praha 10

e-mail: standa.pribyl@volny.cz